

Feministiskt antikrigsmotstånd: Hur är det att som feminist kämpa mot Rysslands krig mot Ukraina?

Yulia Gradskova

Södertörns högskola, forskare i genusvetenskap och forskningssamordnare för CBEES

Abstract: Feminist Anti-War Resistance: What is it like to fight Russia's war against Ukraine as a feminist?

This article is about the Feminist Anti-War Resistance (FAS), a network of activists within and outside Russia united in their support for LGBTQ+ rights and ready to resist the patriarchy and the Russian war on Ukraine. The article explores FAS's ideas and tactics of activism.

Keywords: feminism, Russian war on Ukraina, resistance

Feministiskt antikrigsmotstånd (FAS – *Feministskoe antivoennoe soprotivlenie*) är en feministisk transnationell antikrigsrörelse. FAS var ett av de första nätverken som bildades och som offentligt visade sin vrede efter Rysslands anfall av Ukraina den 24 februari 2022. I maj 2023 vann rörelsen Aachens fredspris för sitt arbete (Meduza, 2023b). Redan den 25 februari 2022 publicerades en deklaration (*Manifesto*)¹ som en uppmaning till ett fredligt motstånd till kriget (Talaver, 2023). Nu när kriget har pågått i mer än ett år, kan man med säkerhet säga att FAS inte bara fortsätter vara en av de mest konsekventa motståndarna till kriget, utan att nätverket också är en av de mest radikala kritikerna av de politiska och kulturella strukturer och värderingar som ligger som grund för den ryska expansionismen. Även om man under det pågående kriget inte kan berätta allt om organisationen eller nämna dess viktigaste personer av säkerhetsskäl, är det betydelsefullt att visa FAS vikt och att förstå dess rötter och plats i den feministiska kampen mot patriarkatet i Ryssland. Det är detta jag försöker göra i denna korta artikel.

¹ *Manifesto* översattes till 20 språk. Här finns en engelskspråkig version: <https://jacobin.com/2022/02/russian-feminist-antiwar-resistance-ukraine-putin>.

Kontaktinformatjon: Yulia Gradskova, e-post: yulia.gradskova@sh.se

Feministisk aktivism i Ryssland – politisk kontext och tidigare forskning

Artikeln bidrar till tidigare forskning kring feminism och, mer specifikt, digital feminism i Ryssland. Feministisk aktivism i Ryssland fick uppmärksamhet redan 2012, efter Pussy Riots feministiska performans i katedralen i Moskva (Gradszkova et al., 2013; Stenholt & Wickström, 2016; Zychowicz, 2012). I samband med att den auktoritära regimen i Ryssland blev mer repressiv, blev digitala medier mer och mer centrala för den feministiska aktivismen. Denna aktivism består av bland annat översättning av feministiska texter från engelska (Yangeldina, 2023), kritik av den konservativa familjepolitiken (Demakova et al., 2019) samt organisering av nätverk (Perheentupa, 2022). I fotspåren av dessa studier fortsätter jag i denna korta artikel analysera hur feminister i Ryssland gör motstånd till den auktoritära regimen.

Det kommer en dag då aktivisterna själva kan berätta mer om sin organisation, men nu måste jag som forskare och sympatisör använda den information som är öppet tillgänglig via FAS Telegram-kanal.² Jag har följt Telegram-kanalen regelbundet från februari 2022 och den är huvudkällan för denna artikel.³ Dessutom har FAS representanter intervjuats i media (se Rossman, 2022; Talaver, 2023) samt berättat en del av sin historia i en vetenskaplig publikation (se Biktimirova & Kravtsova, 2022). Enligt FAS organisatörer, som flertalet är anonyma, är nätverket aktivt i ett 25-tal länder där de ofta deltar i offentliga demonstrationer i solidaritet med det ukrainska folket. Men FAS aktivister i Ryssland löper en ständig risk för arrestering och polisförföljelse.

Som samordnare av vetenskapliga aktiviteter på Centre for Baltic and East European Studies (CBEES) vid Södertörns högskola har jag anordnat ett rundabordsamtal om antikrigsaktivism, där en av FAS grundare, Alexandra Talaver, deltog och presenterade nätverket. Men alla tolkningar av nätverkets idéer och aktiviteter i denna text är självklart mina egna.

FAS som organisation

FAS beskriver sig själv som ett öppet och horisontalt nätverk som saknar hierarkiska strukturer och centralt ledarskap. Som Biktimirova och Kravtsova (2022) visar växte nätverket till stor del fram ur ett brett samarbete med unga aktivister. Dessa aktivister var intresserade av kopplingen mellan olika, i den ryska kontexten ofta helt separata områden, till exempel kampen för rättigheter för hbtq+-personer, för kvinnliga sexarbetare och för personer med funktionsvariationer samt rörelser mot rasism, diskriminering av migranter och kulturella rättigheter för etniska minoriteter (Zine/exhibition, 2020). År 2020 började nätverket Feminist translocalities digitala

² Här ingår tidskriften *Zjenskaja pravda – Kvinnornas sanning* som distribueras via Telegram, men som även är tillgänglig i pdf-format för utskrift. Se <https://t.me/femagainstwar>.

³ Den information om protestaktioner som granskas i artikeln är hämtad från Telegram-kanalen. Referenser till specifika inlägg på Telegram görs inte med hänsyn till anonymitet.

utställning⁴ som publicerades på många språk, inklusive georgiska, ukrainska, tatariska, bashkiriska och belarusiska. Nätverket har också organiserat utställningar i några ryska städer, både virtuella och på plats.⁵ Man kan säga att en stor del av det transgressiva nätverket fanns redan 2020, och efter februari 2022 rekryterades det för att göra motstånd mot kriget. Kontakter med feminister och genusforskare, inklusive doktorander från före detta Sovjet-området som studerat på västerländska universitet, var också en viktig del av nätverket.

Efter den 24 februari 2022 författade några ryska aktivister, mest utanför Ryssland, det första manifestet samt öppnade Telegram-kanalen (Rossman, 2022). Nätverkets Telegram-kanal koordinerar protestaktioner som sker parallellt i olika ryska städer och utomlands samt publicerar rapporter. På grund av ryska statens växande fientlighet till civilsamhället (se ex. Meduza, 2023a; Shevchenko, 2023), arbetar FAS aktivister mycket försiktigt och det är inte möjligt att veta deras namn. Samtidigt är det svårt att säga hur många aktivister som finns. Nätverket bjuder in alla människor som delar dess principer och vill delta i aktioner. Dessutom rekommenderade nyheter i Telegram-kanalen från början att aktivister skulle agera med stor försiktighet och till exempel att använda anti-covid-ansiktsmasker under protestaktioner och att inte gå direkt hem efter en demonstration/flygbladutdelning.⁶

Många aktionstekniker som FAS använder hämtas från feministiska antirassistiska rörelser och antikrigsrörelser från olika perioder och länder. En av de första formerna av antikrigsprotester var tysta demonstrationer av individuella kvinnor och mindre grupper som var klädda i svart. Sådana typer av tysta protester utan paroller skulle inte medföra någon större risk. Dock blev några av de deltagande kvinnorna arresterade av polisen. Efter den ryska arméns massiva bombningar av civilbefolkningen i Ukraina, upptäckten av massmorden i Bucha och bombningen av mödravården i Mariupol uppmanade FAS att bygga små minnesmärken på synliga och inte så synliga platser. Dessa minnesmärken bestod ofta av en imitation av liten grav med kors och barnleksaker. De kunde byggas i skymningen för att upptäckas nästa dag, när människor var på väg till jobbet, skolan eller mataffären.

Att motstå den patriarkala statens krig

I kontexten av den ryska statens masspropaganda som presenterar kriget som en begränsad militäroperation »mot nazister» (se ex. Dixon et al., 2022) är det viktigt att bland annat berätta hur ukrainska kvinnor upplever kriget. Tv-kanaler i Ryssland visar inte ukrainska krigsoffer och de berättar inte heller om humanitära katastrofer

⁴ Se <https://feminisms.co/en/projects>.

⁵ Författaren till denna artikel hade en virtuell föreläsning i Kazan, Tatarstan, som en del av utställningen där.

⁶ Efter första krigsmånader blev repressioner mot demonstranter starkare och även individuella protester på öppna platser blev omöjliga.

eller vardagliga lidanden för ukrainska familjer som ett resultat av Rysslands anfall. I FAS Telegram-kanal publiceras särskilda rubriker som »Röster av ukrainska kvinnor» med berättelser om att förlora nära och kära, att bli hemlös på grund av rysk bombning eller att leva i skyddsrum många dagar tillsammans med barn och granar. Sådana emotionella berättelser hjälper till att dels synliggöra vad kriget betyder i verkligheten för ukrainska kvinnor, dels kämpa mot den ryska statens propaganda. Dessa berättelser kan också fungera som ett hopp om att bygga känslor av samhörighet hos kvinnor i Ryssland.

De olika aktiviteter som FAS organiserar lämnar ett stort utrymme till deltagarnas fantasi och kreativitet samtidigt som de har väldigt olika deltagandegrad och risker. Telegram-kanalen uppmuntrade deltagarna att skicka bilder från tysta och ibland diskreta aktioner, för att sedan publicera dem. På så sätt skulle alla som till exempel gjorde en improviserad grav kunna vara deltagare i FAS, även om de aldrig träffade andra FAS-aktivister och inte visade några FAS-symboler under aktionen.

Trots all försiktighet och att de flesta av FAS protester är fredliga, rapporterar FAS att några deltagare arresterades, till exempel när de stod stilla helt klädda i svart för att visa sorg. Ett av de mest kända fallen av arrestering av en kvinnlig konstnär och feminist är den av Alexandra Skochilenko från S:t Petersburg, på grund av att hon hade ersatt prislapparna i affären med en antikrigsparoll. Hon är fängslad sedan mars 2022 trots allvarliga hälsoproblem. Amnesty International kräver frihet för Skochilenko (Amnesty, 2022).

De nätverksmedlemmar som följer Telegram-kanalen och fortsätter att delta i aktiviteter i både mindre och större FAS-grupper i mer än 25 länder, inklusive Tjeckien, Tyskland, Frankrike, Georgien, Storbritannien, Sverige och Sydkorea, delar till en viss grad FAS ideologiska principer: antipatriarkatet, antirasism, anti-sexism samt stöd för hbtq+-rättigheter. Det är dessa värderingar som skiljer FAS från många andra antikrigsrörelser organiserade av ryska emigranter. FAS medlemmar deltar i aktioner mot krig tillsammans med andra organisationer och grupper som visar solidaritet med ukrainska folket. Medlemmarna kräver också internationell domstol för Rysslands brott mot mänskliga rättigheter, omedelbar demokrati i Ryssland och frihet för alla politiska fångar samt anklagar Putin för att vara diktator.

Men FAS främjar även ett eget budskap som inte är en monolit och som inte är så lätt att beskriva i sin helhet. Som det framgår av nätverkets namn, *Feministiskt antikrigsmotstånd*, följer rörelsen principer för jämställdhet och Telegram-kanalen kritiserar kränkningar av kvinnorrättigheter vad gäller hälsa och arbete. Jämställdhetsperspektivet är påtagligt redan i användningen av språket. där *feministiver*⁷ är en del av alla dokument som nätverket producerar. Många publikationer i

⁷ Det ryska språket använder ofta bara maskulina former vad gäller till exempel yrkesutövare, för både män och kvinnor, och maskulina former används ofta i pluralis. FAS, liksom många aktivister i Ukraina och Belarus sedan tidigare, ändrar språket och språkanvändningen. Till exempel är ordet talare på ryska »orator», men i texter av FAS används också »oratorka» som är en feminitiv.

Telegram-kanalen informerar läsaren om att ryska statens »traditionella värderingar»-ideologi utgör ett hot mot rätten för abort samt hindrar kampen mot mäns våld mot kvinnor. Samtidigt är FAS beredd att stå emot andra orättvisor, inte bara de som specifikt berör kvinnor, till exempel dåliga ekonomiska arbetsförhållanden. Men det är orättvisor kopplade till Rysslands och Sovjetunionens koloniala politik som får särskild uppmärksamhet av FAS medlemmar. Det ryska krigets tunga börda på den icke-ryska befolkningen (Buryater, Dagestani och många andra) exponeras kontinuerligt. Men det är röster av kvinnor från etniska minoriteter (*nazmen*)⁸ som blev ett särskilt viktigt instrument för att skapa antikrigsbudskapet.

Det var våren 2022 som manifestet *Natsmenka*⁹ publicerades. Den understrykte att kvinnor från de delar av Ryssland som koloniserades av det ryska imperiet och av sovjetisk politik är de som nu lider av det krig som den ryska regeringen för i deras namn. Manifestet av kvinnor från nationella minoriteter som FAS publicerade har dekoloniala budskap. Det kritiserar den ryska kolonialismen och den sovjetiska politiken, inklusive vardaglig rasism och repressioner kring nationella språk och religioner som en följd av Sovjets kulturpolitik i form av modernisering och russifiering. Manifestet säger följande:

Vi – icke-ryska koordinatörer och aktivister för Feministiskt antikrigsmotstånd – är övertygade om att det är dags att ompröva namnet »natsmeny» (och »natsmen_ki») och acceptera det med stolthet. Det är dags att enas och kämpa för det liv vi vill ha och förtjänar, för våra språk och kulturer, för ett Ryssland som inte har någon plats för etniskt förtryck och fördomar. (Feministiskt antikrigsmotstånd, 2022)

Tidskriften *Kvinnornas sanning*

Om man pratar om FAS är några ord kring tidskriften *Kvinnornas sanning* (*Zjenskaja pravda*) nödvändiga.¹⁰ Det är en virtuell tidskrift som avspeglar Sovjets historia. *Sanning* var en bolsjevikisk tidning som före 1917 smugglades in till Ryssland. *Kvinnornas sanning* är en ny feministisk tidning som bygger på denna historia på många sätt, då den också distribueras under bordet. Dess verkliga berättelser om kriget i Ukraina syftar till att synliggöra lögnen av rysk propaganda, berätta verkligheten om hur kriget förstör ukrainska städer och liv, och visa hur den på ett negativt sätt påverkar utvecklingen i Ryssland vad gäller ekonomi, välfärd och kvinnors rättigheter. Tidning använder enkelt språk och vänder sig till kvinnor som vet inte så mycket om feminism.

Kvinnornas sanning är tänkt som ett instrument för att i en enkel form ifrågasätta statlig propaganda. Förhoppningen är att äldre kvinnor – som i sin majoritet

⁸ Nationella minoriteter i Sovjet kallades *nazmen*. Det är ett ord som i det ryska språket har konnotationer till att vara på något sätt »sämre» vad gäller kultur.

⁹ Ordet betyder icke-rysk (etnisk minoritet) kvinna i Ryssland.

¹⁰ Tidskriften var först tillgänglig endast via Telegram, men senare blev det möjligt att skriva ut den via webbplatsen <https://femagainstwar.notion.site/femagainstwar/a35a3040b7ad42bb85d7d9c39ef76fa1>. I början av juli 2023 fanns det 27 publicerade nummer.

konsumerar TV och inte internet – kommer att läsa tidningen. Utgåvan från juli 2022 (*Zjenskaja pravda*, 2022a) publicerade till exempel en artikel om en pensionerad aktivistkvinna från en liten stad i Sibirien som brukade kritisera stadsadministrationen för dåliga förhållanden i skolor och på sjukhus. Denna kvinna blev skyldig att betala skadestånd på grund av att hennes blogg också kritiserade »speciella operationen»¹¹ i Ukraina. Utgåvorna 14 och 15 (*Zjenskaja pravda*, 2022b, 2022c) från november 2022 när Ryssland firar mödrarnas dag har några artiklar om de problem som mödrar har i Ryssland under krigstiden. En av artiklarna pekar på ett av Putin iscensatt tv-möte med mödrar till mobiliserade. Enligt artikeln var många av mödrarna som hade deltagit i mötet även högpositionerade medlemmar av statsapparaten (Tsvetotsjkina, 2022). Två artiklar publicerade i utgåva 14 kritiserar statens politik för äldre personer. En av artiklarna säger att familjen ska ta hand om släktingar och att staten inte vill spendera pengar på detta (Bulotsjkina, 2022). En annan artikel visar att staten inte heller vill spendera pengar på barn, som i många delar av Ryssland tvingas sy kläder för mobiliserade (Dvorkina, 2022). Med hjälp av dessa texter, underskrivna med pseudonymer, gör FAS motstånd mot statlig censur av media. Tidskriften kan skrivas ut från Telegram-kanalen och tidskriftens webbplats. Den distribueras anonymt av aktivister och, inte minst, kan den lämnas i privata människors och företags postfack eller lämnas i affärer och frisörsalonger.

FAS status som »utländsk agent» av ryska staten

Brist på centraliserade strukturer gör FAS till ett svårt mål för repressioner. Dessutom vidtar FAS många försiktighetsåtgärder och undervisar deltagarna kring säkerhetsregler vid gatuaktivism samt informationsspridning (Talaver, 2023). Trots detta fick FAS i december 2022 statusen »utländsk agent». Det är en status som den ryska staten från och med 2012 har givit till många medier och forskningscentrum samt efter krigets början till individuella personer som inte är överens med statens politik (Meduza, 2022). I samband med statusen kräver staten att alla medieinlägg av »utländska agenter» markeras med en indikation om denna status. Men FAS informerade sina följare om att nätverket inte har möjlighet att följa kravet med hänsyn till den horisontala organiseringen och avsaknaden av en central styrelse. De ville så klart inte heller följa kravet från den stat som dödar kvinnor och barn i Ukraina samt fängslar antikrigsaktivister i Ryssland. Nu sprider FAS sin information också med hjälp av en Facebook-sida¹² och Instagram-kanaler¹³ i olika länder, vilket gör att nätverket blir mer och mer synligt bland motståndsstyrkor mot Rysslands hemska krig.

¹¹ Ryska regeringen förbjuder användningen av ordet »krig» i samband med den ryska invasionen i Ukraina. Se <https://femagainstwar.notion.site/femagainstwar/a35a3040b7ad42bb85d7d9c39ef76fa1?p=ecb1a785910146b7b678f8292bfd7ece&pm=c>.

¹² Se <https://www.facebook.com/feministantiwarresistance/>.

¹³ Se https://www.instagram.com/fem_antiwar_resistance/.

Referenser

- Amnesty. (2022). *Aleksandra Skochilenko, musiker, Ryssland*. https://aktivism.amnesty.se/uploads/cms_page_media/589/ALEKSANDRA%20SKOCHILENKO%2C%20MUSIKER%2C%20RYSSELAND.pdf
- Biktimirova, A. & Kravstova, V. (2022). Feminist translocalities. *Baltic Worlds*, 93–103.
- Bulotsjkina, M. (2022, 14 november). Objazany zabortitsja. *Zjenskaja pravda* N 14, s. 3.
- Demakova, Y., Drobina P. & Imzh A. (2019). *#Sjasije materinstva. Posobie po vyzhivaniu dlja mamy*. Izdatelstvo AST.
- Dixon, R., Ilyushina, M., Bearak, M., Khurshudyan, I. & Lveluck, L. (2022, 9 september). On Victory Day Putin defends war on Ukraine as a fight against ‘Nazi’. *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/09/russia-victory-day-putin-speech-ukraine/>
- Dvorkina, R. (2022, 14 november). Narusjenie zakona i ekspluatatsija detskogo truda. *Zjenskaja pravda* N 14, s. 4.
- Feministisk antikrigsmotstånd. (u.å.). <https://t.me/s/femagainstwar>
- Feministiskt antikrigsmotstånd. (2022, 18 maj). *Manifest natsmen_ok*. <https://telegra.ph/Obrashchenie-nacmen-ok-05-18>
- Gradszkova, Y., Sandomirskaja, I. & Petrusenko, N. (2013). Pussy Riot: Reflection on receptions. Some questions concerning public reactions in Russia to the Pussy Riot intervention and trial. *Baltic Worlds*. <http://balticworlds.com/reflections-on-receptions/>
- Manifesto*. (2022, 25 februari). <https://jacobin.com/2022/02/russian-feminist-antiwar-resistance-ukraine-putin>.
- Meduza. (2022, 23 december). *V reestr “inoagentov” vkluchili pravozatjitsitu Svetlanu Gannushkinu, “Roskomsvobodu” i “Feministskoe antivoennoe soprotivlenie”*. <https://meduza.io/news/2022/12/23/v-reestr-inoagentov-vklyuchili-pravozaschitnitsu-svetlanu-gannushkinu-roskomsvobodu-i-feministskoe-antivoennoe-soprotivlenie>
- Meduza. (2023a, 24 februari). *Russian authorities arrest anti-war protesters throughout the country*. <https://meduza.io/en/news/2023/02/24/russian-authorities-arrest-anti-war-protesters-throughout-the-country>.
- Meduza. (2023b, 8 maj). *Feminist Antiwar Resistance wins 2023 Aachen Peace Prize*. <https://meduza.io/en/news/2023/05/08/feminist-antiwar-resistance-wins-2023-aachen-peace-prize>
- Perheentupa, I. (2022). *Feminist politics in neoconservative Russia. An ethnography of resistance and resources*. Bristol University Press.
- Rossmann, E. (2022). *Female face of Russian anti-war movement: Why women protest?* Mainstream Weekly. <http://mainstreamweekly.net/article12293.html>
- Shevchenko, V. (2023, 17 april). *Ukraine war: Where are Russia’s opposition leaders now?* BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-65113186>
- Stenholt, Y. & Wickström, D.-E. (2016). The Pussy Riot complex: Entering a new stage of academic research into a viral Russian controversy. *Popular Music and Society* 39(4), 393–395.
- Talaver, A. (2023). Feminist antiwar resistance. *Baltic Worlds*. <https://balticworlds.com/war-represents-a-culmination-in-the-continuum-of-patriarchal-violence/>
- Tsvetotsjkina, M. (2022, 28 november). Karmannye materi Putina. *Zjenskaja pravda* N 15, s. 1.
- Yangeldina, D. (kommande 2023). Generations of feminist translations: Connecting Russophone academic and activist feminist translation debates across the 2000s and 2010s. I A.-M. Sätre, Y. Gradszkova & V. Vladimirova (red.), *Post-Soviet women*. Palgrave.
- Zine/exhibition. (2020). *Feminist translocalities*. <https://feminisms.co/en/zine-pdf>
- Zjenskaja pravda*. (2022a, 11 juli). N 6. <https://t.me/femagainstwar>.
- Zjenskaja pravda*. (2022b, 14 november). N 14. <https://t.me/femagainstwar>.
- Zjenskaja pravda*. (2022c, 28 november). N 15. <https://t.me/femagainstwar>.
- Zychowicz, J. (2012). The global controversy over Pussy Riot: An anti-Putin women’s protest group in Moscow. *International Institute Journal, University of Michigan* 2(1). <http://hdl.handle.net/2027/spo.11645653.0002.104>